

UNIVERSITETET I OSLO

DET JURIDISKE FAKULTET

JUSTISDEPARTEMENTET	
20 AUG 2008	
SAKS NR.:	200803489
AVD/KONT/BEH:	LOV/ES/KES
DOK. NR.	17
ARKIVKODE:	

Justisdepartementet
Lovavdelingen
Postboks 8005 Dep
0030 Oslo

Norsk senter for menneskerettigheter
P.b. 6706 St. Olavs plass
NO-0130 Oslo
Universitetsgt. 22-24

Telefon: +47 22 84 20 01

Telefaks: +47 22 84 20 02

E-post: info@nchr.uio.no

Nettadresse: www.humanrights.uio.no

Dato: 20. august 2008

Deres ref.: 200803489 ES KES/mk

Vår ref.: 2008/14853

Bestemmelser om ærekrenkelser i straffeloven 2005 - høringsuttalelse fra Norsk senter for menneskerettigheter

Det vises til Justisdepartementets høringsbrev av 30.05.2008 om *bestemmelser om ærekrenkelser i straffeloven 2005*. Nedenfor følger høringsuttalelse fra Norsk senter for menneskerettigheter. Høringsuttalelsen er også sendt per e-post i dag (postmottak@jd.dep.no).

Norsk senter for menneskerettigheter er Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (jfr. kgl. res. av 21. september 2001) og er ved dette gitt en særskilt rolle for å overvåke at de internasjonalt vedtatte menneskerettighetsnormene respekteres og oppfylles av norske myndigheter. Utarbeidelse av høringsuttalelser ved myndighetsinitiativer av betydning for menneskerettighetenes stilling i Norge, er et sentralt ledd i Norsk senter for menneskerettigheters virksomhet som nasjonal institusjon.

Norsk senter for menneskerettigheter vil i det følgende kommentere noen, men ikke alle, sider av utredningen og de konkrete lovforslagene. På generelt grunnlag vil vi vise til at etter vedtakelsen av lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) gjelder Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK), FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) og FNs barnekonvensjon (BK) som norsk lov og skal ha forrang foran annen norsk lovgivning ved motstrid, jfr. menneskerettsloven §§ 2 og 3.¹ Flere andre sentrale konvensjoner er innarbeidet i alminnelig lov.

Dette innebærer at konvensjonenes rettighetsbestemmelser utfyller eller begrenser virkeområdet for øvrig lovgivning på områder hvor denne ikke er i tråd med konvensjonenes krav. Lovgivning som ikke er utarbeidet på en slik måte, må tolkes innskrenkende i lys av disse konvensjonene.

¹ Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven), hvor konvensjonene er inntatt som vedlegg.

Norsk senter for menneskerettigheter peker på at menneskerettslige spørsmål skal identifiseres og drøftes av utredere, jfr. Utredningsinstruksen punkt 2.3.2:

"Forholdet til menneskerettigheter. Utredere skal vurdere og, der det er relevant, redegjøre for om menneskerettighetskonvensjonene stiller krav til myndighetene på det aktuelle området."

1.1 Lovforslaget

Justisdepartementet ønsker å endre rettstilstanden for ærekrenkelser slik at kun grove krenkelser av æresfølelse og omdømme skal kunne medføre straff. I tillegg ønsker departementet å utforme straffeloven 2005 slik at den i større grad gir et dekkende uttrykk for rettstilstanden slik den er fastlagt i avgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Reglene om erstatningsansvar etter skadeerstatningsloven § 3-6 beholdes og erstatning skal fortsatt kunne idømmes selv om krenkelsen ikke er grov. Dagens bestemmelse i straffeloven 1902 § 390 om privatlivets fred videreføres med det innhold bestemmelsen har i dag. Departementet ønsker også høringsinstansenes syn på redaktøransvarets rekkevidde og utforming i den nye straffeloven.

Lovforslaget som er sendt på høring er utarbeidet av førsteamanuensis Bjørnar Borvik. Departementet har ikke tatt endelig stilling til lovforslaget.

1.2 Norsk senter for menneskerettigheters vurdering

Norsk senter for menneskerettigheter er positiv til at departementet ønsker å gjennomgå gjeldende bestemmelser om ærekrenkelser i straffeloven og utforme bestemmelsene slik at de i større grad gir uttrykk for rettstilstanden slik den er fastlagt i avgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD).

Departementet går inn for en nedkriminalisering av ærekrenkende ytringer, men ønsker i følge høringsbrevet fortsatt å beholde straff som sanksjon. Begrunnelsen for dette er i følge utredningen blant annet at det er "en alminnelig oppfatning i de nordiske landene om at [...] æresfølelsen bør innrømmes et strafferettslig vern". I følge utredning tilsier den teknologiske utviklingen, med blant annet økte muligheter for å publisere ytringer på internett, også opprettholdelse av dette vernet. De ytringer som omfattes av straffebestemmelsen om ærekrenkelse bidrar heller ikke til en virkeliggjøring av de prosessene som begrunner ytringsfriheten, i følge utredningen.

Norsk senter for menneskerettigheter vil bemerke at selv om EMD i flere avgjørelser har godtatt straff som sanksjon for ærekrenkende ytringer, er straffesanksjonens karakter ofte et tema i proporsjonalitetsvurderingen i artikkel 10

annet ledd. I følge en rapport fra Europarådets parlamentarikerforsamling² er det også for tiden en tendens til at stadig flere medlemsland velger å gå vekk fra straff som sanksjon for ærekrenkende ytringer. Dette er først og fremst begrunnet med at straffesanksjoner for ytringer kan hindre offentlig debatt, selv om sanksjonene i seg selv er godt begrunnet. Norsk senter for menneskerettigheter ber om at departementet i det videre arbeidet med lovforslaget går nærmere inn på begrunnelsen for opprettholdelsen av straffesanksjonen i lys av blant annet Europarådets rapport. Det bes samtidig om at departementet gir mer utfyllende argumentasjon knyttet til den antatte alminnelige oppfatningen i Norge om at æresfølelsen bør innrømmes et strafferettslig vern.

1.2.1 Ytringsfrihet og vern mot ærekrenkelser

Ærekrenkelsesbestemmelsene må tolkes med de begrensninger som følger av Grl. § 100, EMK art. 10 og SP art. 19 om ytringsfrihet. Barns ytringsfrihet er i tillegg beskyttet av BK artikkel 13.

I Handyside saken³ om EMK art. 10 uttalte EMD at ytringsfrihet "constitutes one of the essential foundations" for et demokratisk samfunn og at bestemmelsen omfatter "information or ideas that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also those that offend, shock or disturb the State or any sector of the population". I følge artikkel 10 annet ledd må ethvert inngrep i ytringsfriheten være lovfestet, ivareta nærmere angitte formål og være nødvendig i et demokratisk samfunn.

Av andre konvensjonsbestemmelser om ytringsfrihet kan nevnes Rasediskrimineringskonvensjonen art. 4. Hatefulle eller rasistiske utsagn ansees ikke som utsagn vernet av EMK når uttalelsene tar sikte på å ødelegge de

² Parliamentary Assembly Doc. 11305, 25 June 2007 "Towards decriminalisation of defamation"

Adoptet by the General Assembly 4 October 2007, punkt 17.

<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc07/EDOC11305.htm>

³ Handyside mot Storbritannia Application No. 5493/72 7 December 1976

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=handyside&sessionid=12513471&skin=hudoc-en>

rettigheter og friheter som er fastsatt i konvensjonen.⁴ Religionsfriheten er vernet i EMK art. 9. Ytringer om tro og religionsspørsmål er ofte en del av den offentlige debatt, og artikkel 9 kan dermed også være relevant å trekke inn ved tolkningen av artikkel 10 om ytringsfrihet.

Retten til respekt for privatliv og familieliv er beskyttet av EMK art. 8 og SP art. 17. En persons omdømme er vernet av EMK artikkel 8 jfr. blant annet EMDs avgjørelse i saken Chauvy med flere mot Frankrike.⁵ Hvorvidt vern av ærefølelsen også er omfattet av artikkel 8 er mer uklart jfr. for eksempel EMDs uttalelser i saken Gunnarsson mot Island (2005).⁶ SP artikkel 17 omfatter imidlertid etter sin ordlyd både en persons "honour and reputation".⁷ På grunn av medienes nøkkelrolle i demokratiske prosesser, omhandler rettspraksis fra EMD i større grad problemstillinger knyttet til ærekrenkelse og ytringsfrihet i forbindelse med pressefrihet enn individers ytringsfrihet.

I EMDs praksis sondres det mellom "factual statements" og "value judgements". Førstnevnte kjennetegnes ved at uttalelsens riktighet lar seg påvise. Sistnevnte er subjektive vurderinger hvis riktighet i utgangspunktet ikke lar seg påvise. Ved "value judgements" er det imidlertid også relevant om utsagnet har et visst faktisk grunnlag fordi verdiutsagn uten faktisk grunnlag kan være uforholdsmessige.⁸ Skillet mellom "factual statements" og "value judgements" er også fulgt opp i norsk rettspraksis i Rt. 2002 s.764 og i senere avgjørelser.⁹

EMDs avgjørelser i saker om retten til ytringsfrihet sammenholdt med krav om vern mot ærekrenkelser beror på en konkret helhetsvurdering av flere ulike momenter i den enkelte sak. Hovedfokus for Domstolens vurdering er imidlertid å

⁴ Jfr. EMK artikkel 17 og for eksempel Gunduz mot Tyrkia Application nr. 35071/97 4 December 2003
<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=Gunduz%20%7C%20Turkey&sessionid=12514606&skin=hudoc-en>

⁵ Application No. 64915/01 29 June 2004
<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Chauvy&sessionid=12513471&skin=hudoc-en>

⁶ Gunnarsson mot Island Application No. 4591/04 20 October 2005
<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Gunnarsson%20%7C%20Iceland&sessionid=12514606&skin=hudoc-en>

⁷ <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>

⁸ Se for eksempel Perna mot Italia Application No. 48898/99 25 July 2001
<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=perna&sessionid=12657811&skin=hudoc-en>

⁹ Se for eksempel Rt. 2003 s. 928, Rt. 2003 s. 1190 og Rt. 2005 s. 1677

fastlegge kjernen i det aktuelle utsagnet. Generelt kan man si at Domstolen legger stor vekt på å beskytte ytringsfriheten mot inngrep.

1.2.2 Nærmere om lovforslaget

I utredningen foreslås det at straffansvaret for krenkelser av æresfølelsen og omdømmet skal begrenses til grove krenkelser. I forslaget til lovbestemmelser § 1 er det også inntatt et tilleggskrav om at ærekrenkelsen må være oppfattet av tredjemann. Slik Norsk senter for menneskerettigheter forstår det innebærer dette tilleggskravet en endring av dagens rettstilstand slik at straff ikke lenger skal kunne idømmes når ærekrenkelsen bare er fremsatt for den ærekrenkede.

Norsk senter for menneskerettigheter slutter seg til utredningens konklusjoner om at EMK artikkel 8 ikke er til hinder for at straffeansvaret for ærekrenkelser på denne måten reduseres. Videre er det positivt at det foreslås en forenkling av ordlyden i forhold dagens kapittel om ærekrenkelser og at det gis veiledning i loven for vurderingen av grovheten av krenkelsen.

Overtredelse av §§1 og 2 kan i følge forslaget medføre bot eller fengsel. Norsk senter for menneskerettigheter ber departementet vurdere om det bør gis adgang til å idømme fengselsstraff når fengsel i følge utredningen kun anvendes unntaksvis og bot vil være den mest aktuelle sanksjonen. Det vises her også til gjennomgangen i utredningens kapittel 2.4.3 hvor det fremgår at EMD lettere vil komme til at bøtestraff er i samsvar med konvensjonsforpliktelsene enn fengselsstraff. Norsk senter for menneskerettigheter vil fremheve at Europarådets parlamentariskerkomité¹⁰ har tatt til orde for at fengselsstraff ikke bør anvendes i ærekrenkelsessaker, og ber om at departementet tar hensyn til denne anmodningen i lovarbeidet.

Norsk senter for menneskerettigheter vurderer at lovteksten i § 4 vil bli ryddigere og lettere å forstå hvis vilkåret om god tro om beskyldningens sannhet skilles ut fra rettstridsbedømmelsen. Med dette vil det også fremgå klarere enn i det foreliggende forslaget at vernet i EMK artikkel 10 er betinget av god tro, og at aktsom god tro kan medføre frifinnelse selv om det ikke er ført sannhetsbevis. Norsk senter for menneskerettigheter slutter seg til at bevisføringsplikten fortsatt skal påhvile saksøkte.

Det er positivt at det gjøres nærmere rede for de momentene som inngår i rettstridsvurderingen i lovteksten, så lenge oppramsingen ikke oppfattes som uttømmende. Momentene som nevnes bør, slik det fremgår av utredningen, gjenspeile vurderingene i relevante avgjørelser fra EMD og Høyesteretts

¹⁰ Se note 2

vurderinger i for eksempel Rt. 2003 s. 928 Tønsbergs blad samt gi rom for en viss rettsutvikling.

Hvis ytringsfrihet nevnes som hovedhensyn i § 4 slik departementet foreslår, så tydeliggjør man også betydningen av EMK art. 10 og SP. art. 19 i tolkningen av ærekrenkelsesbestemmelsene.

1.2.3 Redaktøransvaret

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre det vesentlige innholdet i strl. 431 første og tredje ledd, men slik at bestemmelsen endres for å gjøres medienøytral. Norsk senter for menneskerettigheter har ingen innvendinger mot dette forslaget.

1.3 Avslutning

Norsk senter for menneskerettigheter understreker viktigheten av at de nye bestemmelsene om ærekrenkelse i straffeloven 2005 utformes på en slik måte at de gjenspeiler rettstilstanden slik den er fastlagt gjennom praksis i EMD, og at de utformes på en måte som gjør dem fleksible i forhold til fremtidig internasjonal rettsutvikling på dette feltet. Norsk senter for menneskerettigheter støtter departementets forslag om å begrense straffeansvaret på dette området. Departementet bes imidlertid vurdere å redusere straffesanksjonen til kun bøtestraff. Det foreliggende lovforslaget bør også bearbeides slik at bestemmelsen om innskrenkende tolkning blir lettere å anvende.

Med vennlig hilsen

Njål Høstmælingen
Forsker
Ingvild Bartels

Juridisk rådgiver